

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Можливо, колись згодом, пройшовши випадково кризь чиюсь яскраву свідомість, мої бліді образи спалахнуть і оживуть хоч на мить? Заради цього «можливо», заради невеликої відстрочки забуття і непроглядної тіні – наважуюсь взятися за перо...

Із записника О. П. Сємьонової

Коли людина в сорок років помирає і перед однолітками і друзями, що залишаються, її життя відкривається, як долина з гори, то мимохіть гадаєш, чи варто було жити? «Куштуючи, вкусих мало меду, і се аз умираю» ... Кожне бажання, кожне слово того, хто пішов, хочеться виконати, виконати заповіт – хоч трохи відстрочити забуття і непроглядну тінь, яка очікує рано чи пізно всякого смертного.

Ольга Петрівна Сємьонова народилася 28 травня 1863 року. Зазвичай літувала у маєтку свого батька Петра Петровича Сємьонова-Тян-Шанського у Грем'ячці, Данківського повіту,

Рязанської губернії. Згодом вона проводила в селі більшу частину року, приїжджаючи до Петербурга на три–чотири зимові місяці. Таке довготривале перебування у тісному спілкуванні з народом дало Ользі Петрівні з її спостережливостю та художньою сприйнятливостю багатий матеріал, використаний нею й для етнографічних статей, і для художніх нарисів, які не можна інакше назвати, як віршами у прозі.

Після смерті Ольги Петрівни Сємьонової залишилося багато зошитів, записників, окремих клаптиків паперу, ретельно нею зібраних і списаних її чітким, своєрідним почерком.

У цьому томі «Записок І. Р. Г. О. по Відділенню етнографії» видано матеріал для майбутньої великої роботи – «Життя "Івана"», в якій змальовано життя сучасного «Івана», селянина однієї з чорноземних губерній. «Третій син Іван народився через рік чи два після реформи» – цими словами починається життєпис Івана.

Ольга Петрівна довго і ретельно збирала матеріал, і ось нарешті почалося зведення його, висновки та узагальнення. З кожним пунктом розширювалися рамки, з'являлися нові питання тощо. Є часті повторення, які ми залишили, тому що це радше варіанти, ніж повторення, й іноді дуже цінні... Багато чого записано Ольгою Петрівною нашвидкуруч, тому що виниклій думці вона не встигала надавати належну форму, не оздоблено, зате щиро, і почуття правди переважає над зовнішньою формою. Несподівана смерть забрала О. П., і все задумане так і залишилося незакінченим. Хвора, в напівмаренні, Ольга Петрівна повторювала слова: «Дзвін відлунав, звук розвіявся...»

Ні!.. Тисячу разів ні! Дзвін відлунав, але звук сприйнятий і продовжує жити. Сила думки та духовної енергії, вкладена

6 Ольгою Петрівною в її роботу, не може зникнути та розсіятися, вона знайде втілення у нових молодих силах; «пройшовши випадково крізь чиюсь яскраву свідомість», її думка спалахне і оживе.

Крім матеріалу до «Життя "Івана"», залишилися ще зошити з такими заголовками:

I. Спогади про померлих, про «милі тіні».

II. Автобіографічні нотатки, щось на зразок щоденника.

III. Окремі думки, листи тощо, які мають загальний інтерес. Деякі з цих нотаток вміщені в «Известиях» І. Р. Г. О. за 1907 р., т. XLIII (у нашій статті: «Пам'яті О.П. Семьонові»), а деякі ми друкуємо тут замість біографічного нарису. Чому ми, її друзі, не наважуємось писати її біографію, зрозуміло буде вже з першого уривку.

* * *

Давно вже мене турбує бажання передати іншим свою частку життя. Бажання це доходить іноді до червоного розжарення, але часто-часто замислюєшся над нікчемністю, повною порожнечею свого існування і зупиняєшся. Що в тому, що часом здається, наче щось горить всередині яскраво і гаряче? Адже поруч із цим таким печальним, важким каменем гнітять свідомість довгі роки марного існування. Так, доля випробувала мене досить нещадно, але кому... найнещадніше горе зв'язувало руки? А я тільки сиділа і плакала, плакала всю кращу пору свого життя, день у день притлумлюючи в собі розуміння, що життя не дається двічі, що пустопорожні

сили не міцніють і не молодшають з роками, що не зупинити сонця, якщо на вечір візьмешся за довгу працю...

Все це стосується мого особистого Я. Але життя зіштовхувало мене з багатьма людьми: багато з них уже пішли навіки – підуть потроху й інші... І ось – саме їхні милі тіні хочеться, хоча б слабко, відтворити на папері. Можливо, колись згодом, пройшовши випадково крізь чиюсь яскраву свідомість, мої бліді образи спалахнуть і оживуть хоч на мить?

Заради цього «можливо», заради невеликої відстрочки забуття і непроглядної тіні – наважуюсь взятися за перо.

* * *

Пам'ятається наше дитяче міркування: «Коли помре бабуся, несила буде жити без неї, і ми краще помремо». Хто міг навіяти маленьким дітям думку про смерть – не знаю; ми ніколи її не бачили, але іноді, дивлячись на бабуся, виразно уявляли, що її не буде, що ми більше ніколи її не побачимо, не почуємо, і серце розривалося від болю через ці вимисли. А іноді побачиш, що вона задумалася, і раптом майне думка, що і в неї в голові страшна розлука, з тугою кидаєшся до неї: «Чому ти така сумна, бабуся? Бабуся, не будь такою!» І коли вона, бувало, усміхнувшись, скаже: «Що за дурниці», – тривожно дивишся їй у вічі, не довіряючи їй, підозрюючи, що вона тільки «заспокоює» нас...

Довго, довго не можеш відірвати очей від сивої голови, що знову схилилася над книжкою, і так палко-палко бажаєш утримати її, не дати їй піти.

**ЧАСТИНА
ПЕРША**

Батьки «Івана»

Майновий стан Степана — батька Івана на час народження третього сина Івана

Степан — чоловік середнього достатку, народився за часів кріпосного права. Третій син його народився через рік чи два після реформи.

Три коні (з них один — стригун), п'ятнадцять овець, одна корова і одна телиця, свиня.

Хата дерев'яна на три вікна, сінця, двір, амбарчик, клуня.

Два вози, два орала, одна борона, дві дуги, дві упряжі, дві коси, дві верети, сани, сокира, дві лопати, два ланцюги, шатківниця для капусти, чотири чавуни, сім діжок, два відра, корець, дійник, шість глиняних горщиків, чотири тарелі, корито, лампа, одна четвертна сулія, м'ялка, дві самопрядки, два гребені з днищами, дві склянки, один стіл, дві лавки, конюшня, задник (всього чотири лавки), балія, рогач, рубель для прання, три пательні, двоє граблів, сито, два решета. Було зібрано жита вісімнадцять копиць з двох із половиною десятин землі, що дорівнює дев'яти чвертям, проса дві чверті, картоплі дванадцять чвертей, вівса копиць вісім.

Вартість селянського майна

Хата кам'яна ... від 100 р. до 200 р.

Хата дерев'яна ... від 50 р. до 120 р. (Можна і за 40 р. ізбу поставити, але буде вже дуже погана)

Хата-мазанка ... від 20 р. до 30 р.

Амбарчик («хатка») ... від 15 р. до 30 р.

Сіни рубані ... від 10 р. до 20 р.

Двір ... від 30 р. до 45 р.